Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 7, İstanbul 2011, 1-22.

‘Alî Şîr Nevâyî’nin Mazmun Anlayışı ve Türk Mazmunları

ÜZEYİR ASLAN*

The Opinion of ‘Alî Şîr Nevâyî (1441-1501) About Mazmun and Turkish Mazmuns

ÖZET

Mazmun, (< Ar. ż-m-n) “içerik, muhteva, kapsam” anlamına gelir. Bir edebî kavram olarak ise; bir şeyi, o şeyin vasıflarını veya o şeyi çağrıştıracak kelime ve kavramları zikrederek bir ibarenin içinde gizlemek; bir mana veya mefhumu, özelliklerini çağrıştıracak kelime grupları içinde gizleme sanatı; oyun, hüner, sanat; dolaylı anlatım, telmih, teşbih, istiare ve mecaz gibi sanatlarla mukayyet bir kavram; beyitler içindeki gizli olan sanatlı anlam; divan edebiyatının kendi dünyası içerisindeki bilinen hayal, inanış ve düşüncelerin beyit ya da beyitlerdeki dolaylı anlatımı; anlam, öz, verilmek istenen düşünce; şiirde ustaca söylenmiş söz; ince, zarif anlatım; benzeri az olan hatta bulunmayan söz; sanatçının hüner gösterme isteğinin sonucunda ortaya çıkan söz ustalığı; kavramlara anlam verebilme işi; divan şiirinin kuralcı yapısı içinde mütalaa edilen teşbih ve mecazlar; bir sözün altında gizli olan mana şeklinde tanımlanmıştır. Nevayî, Muḥākemetü’l-luġateyn adlı eserinde Türkçe ile Farsçayı karşılaştırır ve Farsçada karşılığı bulunmayan 100 Türkçe sözcüğü örnek verir. Bunlardan birkısmı şiir sanatı ile ilgilidir. Şiirin temel konusu olan aşk, sevgili ve âşıkla ilişkili olarak sıpḳar-, tamşı-, yıġlamsın-, boḥsa-, iñre-, siñre-, sıḳta-, ökür-, inçkir-, hay hay yıġla-, tėlmür-, ḳımsan-, ḳızġan-, bėzen-, çökür, āh ile ısıġ dem, ḳabaġ ve mėñ sözcüklerini “mazmun” adıyla sıralar. Buna göre Nevayî mazmunu “şiire özgü anlam, kavram, mefhum” karşılığında kullanmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER

Ali Şir Nevayî, mazmun, Çağatay edebiyatı, Ahmed Paşa.

ABSTRACT

Mazmun comes from Arabic (< ż-m-n) means content, contents, extension; but in classical Turkish poetry this term is defined different ways by researchers, for instance; to hide a something with saying characters of it or using another words and concepts of it, a poet’s ability which is about burying of poetic meaning in poetry, metaphor, figure, expression with literary, imaginations, ideas, beliefs, allusion which is a way using by the poet for expressing his thoughts, ariginal speech, an image not used before, skill, proficiency, competence, masterstroke and mastery about saying in poem, a secret meaning in a word or couplet or line in Turkish poetry. ʿAlī Şīr Nevāyī (1441-1501) uses this word “mazmun” in his book named Muḥākamat al-luġatayn which in compares Turkish language with Persian and arranges in order a hundred Turkish words and says that there are not words or like this words have same meaning or suchlike meaning in Persian language. Some of them are sıpḳar-, tamşı-, yıġlamsın-, boḥsa-, iñre-, siñre-, sıḳta-, ökür-, inçkir-, hay hay yıġla-, tėlmür-, ḳımsan-, ḳızġan-, bėzen-, çökür, āh ile ısıġ dem, ḳabaġ and mėñ. All of these words are about drinking, love, lover, darling. According to Nevayi “mazmun” means concept special to poetry.

KEYWORDS

Ali Shir Nevayi, mazmun, Caghatay poetry, Ahmed Pasha.

* Doç.Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul *(uaslan@marmara.edu.tr)*.

1. Giriş

Mazmun, (< Ar. ż-m-n) "içerik, muhteva, kapsam" anlamlarına gelir (Mutçalı 1995: 509). Sözcük, *Kamus Tercümesi*'nde: "Ma'lul manasınadır ve babanın sulbünde olan zürriyete ıtlak olunur.", *Kamus-ı Osmanî*'de: "1- ödenmemiş, ödenmesi lazım gelen şey, 2- mefhum, mana, anlaşılan şey, 3- nükteli, cinaslı, sanatlı söz", *Yeni Türk Lugati*'nde: "iyi düşünülmüş, ince manalı, zarif söz", *Lehçe-i Osmanî*'de: "gerçek mana, ifade olunmuş şey, meal, zımnen yani dolaylı olarak söylenmiş, misal", *Lugat-ı Remzî*'de: "1- kelamın mana ve mefhumu, 2- bir mana-yı hafîyi mutazammın olan kelama denilir.", *Kamus-ı Türkî*'de: "1- mana, meal, mefhum, 2- nükteli ve cinaslı güzel söz", *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*'nde: "Mazmun, genel olarak anlam demektir. Edebiyatta cinaslı, nükteli söz demektir." ve *Istılahât-ı Edebiyye*'de: "mana, meal, ana fikir; fikirler, düşünceler, duygular; mana ve mefhumlar" biçiminde tanımlanmaktadır (Çavuşoğlu 1984: 198-204). Edebî bir kavram olarak ise; bir şeyi, o şeyin vasıflarını veya o şeyi çağrıştıracak (tedai ettirecek) kelime ve kavramları zikrederek bir ibarenin içinde gizlemek; bir mana veya mefhumu, özelliklerini çağrıştıracak kelime grupları içinde gizleme sanatı; oyun, hüner, sanat; dolaylı anlatım, telmih, teşbih, istiare ve mecaz gibi sanatlarla mukayyet bir kavram; beyitler içindeki gizli olan sanatlı anlam; divan edebiyatının kendi dünyası içerisindeki bilinen hayal, inanış ve düşüncelerin beyit ya da beyitlerdeki dolaylı anlatımı; anlam, öz, verilmek istenen düşünce; şiirde ustaca söylenmiş söz; ince, zarif anlatım; benzeri az olan hatta bulunmayan söz; sanatçının hüner gösterme isteğinin sonucunda ortaya çıkan söz ustalığı; kavramlara anlam verebilme işi; divan şiirinin kuralcı yapısı içinde mütalaa edilen teşbih ve mecazlar; kalıplaşmış söz veya benzetmeler; bir sözün iç manası; bir sözün (beyit, mısra) altında gizli olan mana şeklinde tanımlanmıştır.[1]

Biz bu çalışma ile ʿAlī Şīr Nevāyī (1441-1501)'nin "mazmun" kavramını niçin kullandığını ve ona hangi anlamı yüklediğini tespit etmeyi amaçladık.

---

[1] Mazmun kavramı ile ilgili kimi çalışmalar şunlardır: Okay 1983: 43-45, Çavuşoğlu 1984: 198-205, Akün 1994: 421-424, Uçar 1994: 3, Erdoğan 1997: 270-285, Pala 1999: 399-402, Mengi 2000: 30-44, 45-61; Deniz 2008: 207-219.

Nevayî, *Muḥākemetü'l-luġateyn* adlı eserinde Türkçe ile Farsçayı karşılaştırır ve Türkçenin üstünlüğünü kanıtlamak amacıyla Farsçada karşılığı bulunmayan 100 sözcüğü örnek verir. Bunlardan bir kısmı şiir sanatı ile ilgilidir. Şiirin temel konusu olan aşk, sevgili ve âşıkla ilişkili olarak sıpḳar-, tamşı-, yıġlamsın-, boḫsa-, iñre-, siñre-, sıḳta-, ökür-, inçkir-, hay hay yıġla-, tėlmür-, ḳımsan-, ḳızġan-, bėzen-, çökür, āh ile ısıġ dem, ḳabaġ ve mėñ sözcüklerini tanıklarıyla birlikte sıralar ve bunların her birinin anlamları için "mazmun" kavramını kullanır. Buna göre Nevayî mazmunu dolaylı olarak söylenmiş, gizli mana, ibare; nükteli ve cinaslı söz olarak değil, doğrudan "anlam, kavram, mefhum" karşılığı ile kullanmaktadır.

Bu çalışmada bazı kısaltmalar kullanılmıştır: K: kaside, Th: tahmis, G: gazel, R: rubai, b: beyit. Ayrıca eser kısaltmaları kullanılmış olup bunların künyesi Kaynakça'da verilmiştir.

2. Nevayî'nin Mazmun Anlayışı ve Türk Mazmunları

2.1. Nevayî'ye Göre Mazmun

Nevayî, *Muḥākemetü'l-luġateyn* adlı eserinde Arapça'yı ayrı tutarak dünyadaki dillerin kaynağının Türkçe, Farsça ve Hintçe olduğunu söyler. Arapçanın bütün dillerden fasih ve beliğ olduğunu, çünkü Tanrı kelamının *(Ḳur'ān)* o dille indirildiğini, Hz. Muhammed (ö. 632)'in sözlerinin (ḥadīṯ) de o dille söylendiğini belirttikten sonra Arapça için "Tanrı kelamı", Hintçe için ise "boş ve süprüntü" söz varlığına sahip bir dil ifadesini kullanır (ML: 167-168).

Türkçe ve Farsçaya gelince; Nevayî'nin bu iki dille ve bu dilleri konuşan iki milletle ilgili düşüncesi şöyledir: Türk Sart'tan (Fārsī) daha pratik düşünceli, daha yüksek kavrayışlı, daha saf yaradılışlı ve daha temiz yüreklidir. Sart ise bir konu üzerinde kafa yormada ve ilimde Türk'ten daha hassas, marifet ve olgunluk tefekküründe daha derin görünmektedir. Bu durum Türklerin doğruluk ve iyi niyetinden; Sartların ise ilim, fen ve hikmetinden bellidir. Bu iki millet dillerinin olgunluğu ve noksanlığı bakımından da birbirinden ayrılmıştır. Söz ve ibarelerin ortaya konmasında Türk, Sart'ı geçmiştir; Türkçe söz varlığı Sart ibarelerine üstün gelmiştir. Sart arasında eli kalem tutan bilgili kişiler,

âlimler, düşünürler ve ileri görüşlü kimseler çoktur. Türk halkında ise sıradan, kendi hâlinde kişiler çoktur. Fakat Türkler büyükten küçüğe, hizmetçiden beğe kadar Sart dilinden (Farsça) nasiplerini almışlardır. Bu dili içinde bulundukları durumun uygunluğu derecesinde konuşabilirler. Hatta Fars diliyle parlak sözler ortaya koyan Türk şairleri vardır. Sart halkının ise en aşağısından en ileri gelenine, ümmisinden bilginine kadar hiçbiri Türk dili ile konuşamaz, söyleneni anlamaz. Türk'ün tabiatı Sart'ınkinden daha uyumludur, bu yaradılıştan gelen bir vasıftır. Sart, Türkçe ibarelerin ifadesinden âcizdir, çünkü Türkçede en ufak kavramlar için bile sözler vardır.

Nevayî, 100 sözcük örnek verir ve bunların "konuşma dilinden" olduğunu, Farsçada ise bu sözcüklerin karşılıklarının bulunmadığını belirtir. Şöyle der: *Bu yüz lafẓdur ki ġarīb maḳāṣıd edāsıda taʿyīn ḳılıpdurlar ki hīç ḳaysı üçün Sart tilide lafẓ yasamaydurlar ki barçası muḥtācᵘⁿ ileyhdür ki tekellüm çaġıda kişi aña muḥtāc bolur. Köpi andaḳdur ki aṣlā anıñ* ***maẕmūnın*** *tefhīm ḳılmaḳ bolmas ve baʿżını ki añlatsa bolġay her lafẓ tefhīmi üçün nèçe lafẓnı terkīb ḳılmaġunça bolmas, ol daġı ʿArabī elfāẓ mededi bile* (ML: 170).

Görüldüğü gibi Nevayî yukarıdaki alıntıda "mazmun" sözcüğünü kullanmaktadır. Bununla o, özellikle Farsçada bulunmayan, Türkçeye özgü sözcüklerin "anlam"larını kastetmektedir.

Muḥākemetü'l-luġateyn'de Nevayî, örnek olarak verdiği 100 sözcük arasından özellikle şiirin temel konuları olan içki içmek, âşıklık ve sevgilinin güzellik unsurları ile ilgili Türk mazmunlarını sınıflandırarak sıralar ve bunlara tanıklar getirir. Çalışmaya biz de aynı mazmunları kullanan başka Çağatay şairlerinden ve kaynaklarda şiir sanatının gelişmesinde özellikle Nevayî'nin etkisi olduğu söylenen Osmanlı şairi Ahmed Paşa (ö. 1497)'nın (Kutluk 1997: 24) divanından tespit ettiğimiz örnekleri ekledik.

2.2. Nevayî'ye Göre Türk Mazmunları

2.2.1. İçkiyle ilgili mazmunlar

sıpḳar- "içkiyi bir çekişte/bir dikişte içmek; sömürüp içmek[2]"

Nevayî, Fars dilinde bu mazmunun olmadığını söyler, şöyle der: *Āyā bu sıpḳaray lafẓı mażmūnıġa yètkende Fārsī şiʿrde nè ʿilāc ḳılġaylar?* Daha sonra şu örneği verir:

Sāḳiyā tut bāde kim bir laḥẓa özümdin baray
Şarṭ bu kim her nèçe tutsañ leb-ā-leb sıpḳaray (ML: 170; GS: 446/G. 608-1)[3]

[Ey saki! Bade tut da bir an kendimden geçeyim. Şu şartla ki her uzattığın ağzına kadar dolu olsun, bir dikişte içeyim.]

Nevayî'nin şu beyti de vardır:

Sāḳiyā mèn teşne-leb andaḳ ki kök cāmı tola
Bāde tutsañ ser-nigūn eyler-mèn anı sıpḳarıp (NŞ: 55/G. 55-6)[4]

[Ey saki! Öylesine susamışım ki gök kadehini doldurup şarap sunsan onu bir dikişte içer, baş aşağı ederim (bitiririm).]

tamşı- "büyük bir zevkle, çabucak içmeyip lezzet bula bula, az az içmek"

Sāḳī çü içip maña tutar ḳoş
Tamşı tamşı anı ḳılay nūş (ML: 171)[5]

[Saki içtiği kadehi bana tuttuğu için onu damla damla, lezzetine vara vara içeyim.]

---

[2] *Abuşka:* 596.

[3] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

[4] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

[5] Hezec: Mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün

2.2.2. Âşıklık ile ilgili mazmunlar

yıġlamsın- "ağlar gibi yapmak, ağlamaklı olmak"

Nevayî âşıklık ile ağlamak ilişkisini şöyle açıklar: *Şiʿrniñ binā ve medārı ʿışḳḳa ėvrülür ve ʿāşıḳlıḳda yıġlamaḳdın küllīrek ve dāyimrek emr yoḳdur ve anda tenavvuʿ bar, yıġlamsınmaḳ mażmūnıda ki Türk mundaḳ dėpdür:*

Zāhid ʿışḳın<nı> dėse ḳılġay fāş
Yıġlamsınur közige kėlmes yaş (ML: 171)[6]

[Zahid aşkını anlatmaya kalksa ağlar gibi yapar, ağlamaklı olur ama gözünden yaş gelmez.]

Şām-ı hecrim ṭañsız olmış nė ʿaceb kim ʿaczdin
Şām dėk yıġlamsınıp ṭañ dėk tebessüm eylerem (GS: 335/G. 444-3)[7]

[Ayrılık akşamımın sabahı olmasa ne olur? Acziyetten akşama dek ağlamaklı olur, tan atıncaya dek de gülümserim.]

Lutfî (ö. 1466?)'nin benzer anlamda şu beyti vardır:

Yıġladı ḥattā raḳīblar raḥmı kėlgendin maña
Līkin ol köñli ḳatıḳ nė çın nė yalġan yıġladı (LD: 247/G. 338-6)[8]

[Rakipler dahi bana acıyıp (hâlime) ağladılar, ama o gönlü katı (sevgili) ne gerçekten ne de yalandan ağladı.]

boḫsa- "boğazı düğümlenmek, boğula boğula ağlamak; âşığın ayrılıktan dolayı yalnız başına ağlaması[9]"

Hecr endūhıda boḫsap mėn bile alman n'ėtey
Mey ʿilācımdur ḳopup deyr-i fenāġa ʿazm ėtey (ML: 171)[10]

---

[6] Hezec: Mef'ûlün fâ'ilün mefâ'îlün

[7] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

[8] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

[9] *Abuşka:* 361.

[10] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

[Ayrılık gamından boğula boğula ağlıyorum, bilemiyorum ne yapayım? İlacım şaraptır, bari kalkıp yokluk meyhanesine gideyim.]

iñre-, siñre- "dert ile yavaş yavaş, gizlice ağlamak; içli içli salya sümük ağlamak"

Nevayî, bu iki mazmun arasında çok az fark olduğunu söyler ve şu örneği verir:

İstesem devr ehlidin ʿışḳıñnı pinhān eylemek
Kėçeler geh iñremekdür ʿādetim geh siñremek[11]

[Zamanın insanlarından senin aşkını gizlemek istesem, âdetim geceleri kimi zaman gizli gizli, kimi zaman da içli içli ağlamaktır.]

Bu mazmunlar Farsçada yoktur, Nevayî şöyle der: *Fārsīde bu mażmūn ki bolmaġay şāʿir nė çāre ḳılġay?* (ML: 171). Nevayî:

İçimde yüz başaġ ėy gül nė ʿayb iñresem
Elem tapar tabanıġa anıñ ki ḫār barur (FK: 156/G. 157-1)[12]

[Ey gül! İçimde sayısız temren var, gizli gizli ağlasam ayıp mı? Çünkü tabanına diken batan adam acı duyar.]

İñremenin /ıñra-/ biçimi de vardır. Nevayî:

Żaʿfdın ıñraġanım ėlniñ fiġān-ı zārıça
Her demim ʿışḳ ehliniñ pür āh-ı āteş-bārıça (BV: 396/G. 546-1)[13]

[Benim zayıflıktan dolayı gizli gizli ağlayışım, halkın feryat edip ağlaması gibidir. Her soluğum aşk ehlinin ateş yağdıran ahına benzer.]

Lutfî'de şu beyit vardır:

Ėmdi yol orġuçılarnıñ gūşmālı ẓulmıdın
Devr-i ʿadlıñda kim ėrse iñremes illā rebāb (LD: 9/G. 4-18)[14]

---

[11] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
[12] Müctess: Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
[13] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
[14] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

[Şimdi senin adaletli zamanında yol kesicilerin kulak bükme eziyetinden ağlayıp inleyen kimse yoktur, rebap hariç.]

Sekkakî (ö. 1460?) şöyle der:

Rebāb u ʿūd ėşigiñde meger iñregey ü küygey
Yoḳ ėrse yoḳ bu dünyāda küyüben iñregen ḳatʿā (MSD: 126/K. 6-8)[15]

[Olsa olsa rebap ile ud senin eşiğinde içli içli ağlayıp yanmadadır, yoksa bu dünyada yanıp yakılan başka kimse asla olmaz.]

ʿAyb ėtmeñiz cefādın eger iñrese köñül
Maʿlūm ėmes mürīdḳa bu ḥālet bidāyeti (MSD: 274/G. 77-5)[16]

[Gönül eğer sıkıntıdan gizli gizli ağlarsa ayıplamayınız, bu hâlin başlangıcı müride malum olmaz.]

sıḳta- "sıkıntı ve üzüntüden hüngür hüngür ağlamak"

Ol ay ki küle küle ḳıraġlattı mėni
Yıġlattı mėni dėmey ki sıḳtattı mėni (ML: 171)[17]

[Kendisinden güle güle uzaklaştıran o ay beni ağlattı, demem; hüngür hüngür ağlattı.]

Lutfî'de şu beyit vardır:

Bizni ėy ġonça aġızlıḳ tā-be-key
Yıġlatur-sėn ol leb-i ḫandān ile (LD: 272/R. 384-2)[18]

[Ey gonca ağızlı! O gülen dudağınla bizi ne zamana kadar ağlatacaksın?]

Ahmed Paşa:

Aġladuġumca ben ol şūḫ-ı sitemkār güler
Bir olup düşmen ile her nefes oynar güler (AD: 189/101-1)[19]

---

[15] Hezec: Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

[16] Muzari': Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

[17] Ahreb: Mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'îlü fe'ûl

[18] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

[19] Remel: Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün. Diğer örnekler: AD: 176/81-5, 189/101-3.

[O sitemkar şuh (sevgili) ben ağladıkça güler, düşmanla bir olur da her an oynayıp güler.]

Nevayî:

Her zamān kirse buzuġ köñlüm ara yār u diyār
ʿĀlem ehlin sıḳtatur-mėn āh u efġāndın dağı (NŞ: 601/G. 604-4)[20]

[Her ne zaman yıkık gönlüme sevgili ve vatan girse, ah ile yanıp yakılışımdan dünya halkını hüngür hüngür ağlatırım.]

ökür- "hıçkıra hıçkıra ağlamak, höykürmek"

İşim taġ üzre her yan eşk seyl-ābını sürmekdür
Firāḳ āşūbıdın her dem bulut yañlıġ ökürmekdür[21]

[İşim dağ üzerinden her yana göz yaşı selini akıtmaktır. Ayrılığın kargaşasından her an bulut gibi höykürmektir.]

Nevayî'nin şu beyitleri de vardır:

Sāḳiyā mey tol-a kim ʿarbede ister köñlüm
Ėy muġannī çal-a başla ökürür kükte ḳopuz (GS: 185/G. 226-7)[22]

[Ey saki! İçki dolduruver. Ey çalgıcı! Kopuzu böğürme makamında çal, gönlüm kavga istiyor.]

Ger Nevāyī müfriṭ efġān ėtse cānā ḳılma ʿayb
Sėn helāk ėtken köñül sūgīde yıġlar ökürüp (BV: 45/G. 60-7)[23]

[Ey can (sevgili)! Nevayî aşırı ağlasa onu ayıplama. Senin helak ettiğin gönül musibete uğradığından böğüre böğüre ağlıyor.]

Ökürmek mazmununun karşılığı Farsçada yoktur. Nevayî: *Çūn ökürmek lafẓı muḳābeleside Fārsī tilde lafẓ yoḳtur, Fārsī-gūy şāʿir munuñ dėk ġarīb mażmūn edāsıdın maḥrūmdur* der (ML: 172).

[20] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
[21] Hezec: Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün
[22] Remel: Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
[23] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

inçkir- "alçak sesle, inleye inleye ağlamak"

Çarḫ ẓulmıda ki boġzumnı ḳırıp yıġlar-mėn
Ėgirür çarḫ kibi inçkirip yıġlar-mėn (ML: 172)[24]

[Feleğin zulmünden boynumu eğip ağlarım. Dönen çark gibi inleye inleye ağlarım.]

Ahmed Paşa benzer manada /iñle-/ sözcüğünü kullanır:

Zülfine uyalı çeşmüm görmemişdür ḳılca ḫāb
Gėceler tā ṣubḥ olınca şöyle bīdār iñlerem (AD: 260/213-2)[25]

[Gözüm zülfüne uyduğundan beri kılca uyku görmemiştir. Geceler sabaha dek böyle uyanık inlerim.]

hāy hāy yıġla- "vay vay (yar yar)[26] diyerek ağlamak"

Nevayî'ye göre böyle ağlamak Türklere mahsustur, Farslar bunu alıp kullanmışlardır. Şöyle der: *Yıġlamaḳta hay hay lafẓın [Fārsī] özlerin Türkī-gūylerge şerīk ḳılıpdurlar ve bu lafẓ hem aṣlen Türkī uslūbdur* (ML: 172).

Nevāyī ol gül üçün hāy hāy yıġlama köp
Ki hāy dėgünce nė gülbün nė ġonça nė gül bar[27]

[Ey Nevayî! O gül için (acı ile sızlanarak) vay vay diye çok ağlama! Vay deyince ne gül dalı, ne gonca, ne de gül var.]

Nevayî:

Hāy u huy ėyleben özni nefesī ḫoş tut kim
Hāy dėgünçe nė sėn olġuñ arada nė aḥbāb (FK: 45/G. 44-8)[28]

[Hay huy edip kendini bir nefes hoş tut, çünkü hây deyince arada ne sen olacaksın ne de dost.]

---

[24] Remel: Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
[25] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün. Diğer örnek: AD: 263/218-6.
[26] *Şeyh Süleyman:* 286.
[27] Müctess: Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
[28] Remel: Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

āh ile ısıġ dem "ah ile sıcak soluk"

Nevayî'nin verdiği bilgiye göre Türk şairler demi şimşeğe "çaḳın", ahı yıldırıma "ıldırım" benzetirler. Farsçada bu sözcükler olmadığı için Fars şairleri bunların yerine barḳ (< Ar. 'şimşek') ve ṣā'iḳa (< Ar. 'yıldırım')yı kullanırlar, böyle teşbihlerden de mahrumdurlar. Nevayî şöyle der: *Yana ʿışḳ eṭvārıda kim eşk ve yıġlamak muḳābeleside āh ve ısıġ dem ʿumdedür. Türkler demni çaḳınġa ve āhını ıldırımġa nisbet bėrip dėptürler kim:*

Firāḳıñ içre ulus örtemekke ėy māhım
Çaḳın-durur demim ü ıldırım-durur āhım[29]

[A ay (yüzlü sevgilim)! Senin ayrılığında halkı yakmaya nefesim şimşek, ahım yıldırım olmuştur.] Sart tilide çaḳın ve ıldırım dėk müteʿayyin ve muʿteber ėkki nėmege at ḳoymaydurlar. Ve ʿArab tili bile berḳ ve ṣā'iḳa bile edā ḳılıpdurlar (ML: 173).

Muḥteriz bol şuʿle-i āhımdın ėy gül ḫırmanı
Kim çaḳın ḫırmanġa tüşkenniñ ʿaceb teʾṣīri bar (FK: 186/G. 192-2)[30]

[Ey gül harmanı! Ahımın ateşinden sakın! Yıldırımın harmana düşmesinin acayip etkisi olur.] Nevayî *berḳ* sözcüğü ile de aynı teşbihi yapmaktadır:

Ėy perī mecnūn köñül sūzıdın özni asra kim
Berḳ-ı āhıdın melāyikniñ ḳanatı çörgenür (NŞ: 139/G. 139-3)[31]

[Ey peri! Deli gönlün ateşinden kendini kolla, çünkü ah şimşeğinden meleklerin dahi kanadı tutuşur.]

Lutfî:

Mėniñ āhım-durur berḳ u közümniñ yaşıdur jāle
Ḳalıptur yādgār uşbu maña ol nev-bahārımdın (LD: 163/G. 219-2)[32]

[Benim ahım şimşek, göz yaşım çiğ tanesidir; bu bana o ilkbaharımdan yadigar kalmıştır.]

---

[29] Müctess: Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
[30] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
[31] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
[32] Hezec: Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Şibanî (ö. 1510):

Berḳ-ı āhımdur köñülde naʿram oş kūs-i bulut
Saġınıp-sėn āh kim gül-berg-i ḫandānıñnı sėn (ŞD: 227/G. 230-5)[33]

[Gönüldeki haykırışım ah şimşeğimdir. Sense o bulut kösünü gülen gül yaprağın sanmadasın, yazık!]

Emirî Han (ö. 1822):

Āh çėktim yıġladım çendān firāḳıñ deştide
Toldı uşbu berḳ-ı lāmiʿ birle tūfāndın hevā (ED: 56/G. 20-4)[34]

[Senin ayrılığının çölünde o kadar çok ah çekip ağladım ki, hava bu tufan sebebiyle şimşek çakması ile doldu.][35]

Ahmed Paşa:

Aġlar iken āhumuz eflāke ėrdi raʿd-veş
Ol sebebden gög daḫı yaşlar döküp nālān olur (AD: 175/80-4)[36]

[Ağlarken ahımız gök gürültüsü gibi feleklere ulaştı, gök de o yüzden (göz) yaşı döküp inlemektedir.]

tėlmür- "gözü yaşarmak/gözü parlamak; ümit ve hasretle bakmak; göz yaşı dökmek[37]"

Nevayî'ye göre Farslarda tėlmürmek sözcüğü yoktur, benzeri bir sözcük de yoktur: *Bu lafẓ alarda yoḳdur ve munuñ dėk lafẓları hem yoḳdur* (ML: 172).

Tükedür ḳanımnı her dem közleriñ baḳıp turup
Kim nėçe yüzümge baḳḳay-sėn yıraḳdın tėlmürüp[38]

---

[33] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün. Diğer örnek: ŞD: 226/G. 229-2.

[34] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

[35] Diğer örnekler: ED: 49/G. 12-9, 70/G. 35-3.

[36] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün. Diğer örnek: AD: 316/298-1. "Âh" güneşe ve göğüsteki yaralara da benzetilmiştir, ayrıca "Allah" lafzının remzi olarak kullanılmıştır, bk. Kurnaz 1990: 88-90.

[37] *Abuşka:* 445.

[38] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

[Uzaktan göz parlatıp daha ne kadar yüzüme bakacaksın, gözlerin her an bakıp durarak kanımı tüketiyor.]

Tėlmürür-mėn möñreyip ol bī-vefāġa muttaṣıl
Bir dem andın derd ü ḥālımġa naẓar bolġay mu dėp (BV: 45/G. 61-2)[39]

[Dertli hâlime bir an olsun bakar mı diye o vefasıza durmadan inleyip göz yaşı döküyorum.]

Ol ḳuyaş hicrānıda her tün ėki muñluġ közüm
Tañġa tėgrü ṣubḥ-dem yolıġa baḳıp tėlmürür (GS: 142/G. 163-6)[40]

[O güneş (yüzlünün) ayrılığında her gece sabaha kadar dertli iki gözüm, sabahleyin onun yolunu gözleyip hasret çeker.]

Şibanî:

Şibānī tün ü kün tėlmür uşol gül yüzige her dem
Seḥer tınmay oḳu bülbül bigin bolup hezār destān (ŞD: 207/G. 202-5)[41]

[Ey Şibanî! Gece gündüz şu gül yüze hasretle bak; seher vakti durmadan, bülbül gibi olup binlerce destan oku.]

Bâbur (ö. 1530):

Boynuma zencīr-i ġam yā boġzuma tīġ-ı sitem
Her nė kėlse ʿışḳ yolıda turup-mėn tėlmürüp (BD: 152/G. 56-7)[42]

[Boynuma gam zinciri, ya da boğazıma sitem kılıcı. Aşk yolunda her ne gelse hasretle bakıp dururum.]

Bayram Han (ö. 1561):

Közlerim her nefesī tėlmüredür yolġa baḳup

[39] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

[40] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün. Diğer örnekler: BV: 48/G. 66-1, 332/G. 450-4, 420/G. 580-1; FK: 573/G. 622-7).

[41] Hezec: Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün. Diğer örnekler: ŞD: 119/G. 77-5, 184/G. 168-1.

[42] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün. Diğer örnek: BD: 312/Kt. 548-1.

Tā ḫaber kėldi kim ol ḫusrev-i ḫūbān kėledür (BHD: 126/G. 39-7)[43]

[O güzeller şahının geldiği haberi ulaştığından beri gözlerim ümit ve hasretle her an yola bakmaktadır.]

Sânî (ö. 1550?):

Dehr ara her ḳayda kim bar ḳaşı yā meh-pāre'i
Yañı ay dėk tėlmürür ebrū-hilālım ḳaşıda (SD: 7/G. 9-3)[44]

[Dünyada her nerede yay kaşlı bir ay parçası varsa benim hilal kaşlımın yanında yeni ay gibi gözü parlar, yaşarır.]

Emirî Han:

Dem-be-dem tutsa Emīr ol ayġa sāġar toldurup
Mėn yıraḳdın tėlmürüp bir kūşede pinhān turup (ED: 243/Th. 227-5)[45]

[Emîr her an kadeh doldurup o aya tutsa, ben de bir köşede gizlice durup uzaktan hasretle baksam.]

ḳımsan-, ḳızġan- "İmrenmek, çok arzu etmek; çok kıskanmak, kızmak[46]"

ʿİẕārıñnı açarġa ḳımsanur-mėn
Velī ėl körmekige ḳızġanur-mėn[47]

[Yüzünü açmanı çok istesem de yabancı görecek diye çok kıskanırım; çok kızarım.]

Nevayî, Farsça söyleyenlerin böyle güzel mazmunları kullanamayacağını ifade eder: *Fārsī-gūy şuʿarā mundaḳ ḫūb mażmūn edāsıdın mehcūrdurlar* (ML: 172).

Ahmed Paşa şöyle der:

---

[43] Remel: Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

[44] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

[45] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün. Diğer örnekler: ED: 69/Mh. 34-5, 250/Th. 236-6.

[46] *Abuşka:* 672.

[47] Hezec: Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Yüzüñ gösterme aġyāra söz açma her ḫas u ḫāra
Iraġ ėt tāze gülzārı yavuz gözden yavuz dilden (AD: 271/231-6)[48]

[Yüzünü başkalarına gösterme, her çer çöpe söz açma, taze gül bahçesini yavuz gözden yavuz dilden/gönülden uzak tut.]

çökür "ayrık otu, uçhun"

Nevayî, Farsların diken için "ḫār" sözcüğünü kullandıklarını, daha acı verici "çökür" sözcüğünü ise bilmediklerini söyler: *ʿĀşıḳ ayaġıġa tiken kirmekke alar ḫār lafẓı bile taʿarruż ḳılıpdurlar. Ammā çökür ki müʾellimraḳdur, bu lafẓları yoḳdur* (ML: 172). Nevayî şu örneği vermektedir:

Çökürler kim sėniñ yoluñda tėvrilmiş ayaġımġa
Çėkip ol kūy gerdin sürme tartar-mėn ḳaraġımġa[49]

[Senin yolunda ayağıma batmış çökürlere katlanıp o mahallenin tozunu sürme diye gözüme çekerim.]

2.2.3. Sevgili ile ilgili mazmunlar

bėzen- "aşırı süslenmek"

Nevayî'ye göre Farsça'da *bėzenmek* karşılığında bir sözcük bulunmamaktadır, şöyle der: *Yana Türk lafẓınıñ maḫbūb cānibidin yasanmaġı muḳābeleside Sart lafẓıda ārāste ve ārāyiş lafẓı bar. Ammā bėzenmek muḳābeleside nėme dėmeydürler. Ve ol yasanmaġnıñ mübālaġasıdur* (ML: 173).

Ėrür bes çü ḫüsn ü melāḥat saña
Yasanmaḳ bėzenmek nė ḥācet saña[50]

[Sendeki güzellik ve tatlılık sana yeter; senin süslenip püslenmene ne gerek var?]

Sekkakî:

Uġan her yılda yaz kėtrüp bėzep gül birle yėr yüzin
Cihānda bāḳī̄ tutḳança bu tört üm yėtti ābānı (MSD: 168/K. 10-53)[51]

---

[48] Hezec: Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün
[49] Hezec: Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün
[50] Mütekarib: Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl

[Dünyada bu dört ana ve yedi ata var oldukça Tanrı her yıl yazı getirir ve yeryüzünü gülle süsler.]

ḳabaġ "kaş ile gözün arası"

Ḳabaġ sözcüğü de Farsçada yoktur, Nevayî şöyle der: *Ḫūblarnıñ köz ve ḳaşları arasın ki ḳabaġ dėrler, Fārsīde bu ʿuzvnıñ atı yoḳtur* (ML: 173).[52] Nevayî şu örneği verir:

Mėñizleri gül gül müjeleri ḫār
Ḳabaġları kėñ kėñ aġızları tar[53]

[Yanakları gül gül, kirpikleri diken. Kapakları geniş geniş, ağızları dar.]

Türklerniñ ḳulıdur-mėn ki nigārımnıñ ėrür
Ḳaşı Türkāne ḳabaġı kėñ ü közi ḳıymaç (FK: 103/G. 104-2)[54]

[Ben Türklerin kuluyum, zira sevgilimin kaşı Türk'e özgü, kapağı geniş, gözü çekiktir.]

Lutfî:

Köz allıġa kėlsün ḳaşıña ėgri saġınsam
Kim ḳaşḳa saġınsa kėlür elbette ḳabaḳḳa (LD: 301/b. 505)[55]

[Kaşını eğri düşünsem, göz yanına gelsin; kim kaşı düşünse elbette kapağa gelir.]

Ahmed Paşa:

Mestāne gözlerüñden olalı ḫarāb dil
Yaş yėrine döker ḳabaġumdan şarāb dil (AD: 235/175-1)[56]

---

[51] Hezec: Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

[52] Aslında bu sözcük Sümerce'den geçmiş olup 'kaşın üstü' demektir, göz kapağı ile karıştırılmıştır. Niḳāb, tülbend anlamında kullanılmıştır. Moğollarda hakanın sofrasında hizmet eden görevliler ağızları üstüne –solukları hakanın yiyeceği ve içeceği şeylere temas etmesin diye- ince bir tülbend çekerlerdi, bk. Kaçalin 2006: 170.

[53] Mütekarib: Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl

[54] Remel: Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

[55] Hezec: Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

[56] Muzari': Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün. Diğer örnek: AD: 333/324-6.

[Gönül senin mestane gözlerin yüzünden harap olduğundan beri (göz) kabağımdan yaş yerine şarap döker.]

mėñ "iri ben"

Nevayî'ye göre Türk şairlere özgü bir başka mazmun da mėñ "iri ben"dir. Farsçada bu sözcüğün de karşılığı yoktur: *Ve ḥüsn taʿrīfide uluġraḳ ḥālġa kim Türkler mėñ at ḳoyupturlar, alar at ḳoymaydurlar* (ML: 173).

Anıñ kim al ėñinde mėñ yarattı
Boyı birle saçını tėñ yarattı[57]

[Onun al yanağında iri ben yarattı, boyu ile saçını denk yarattı.]

Ḫūblarġa mėñ ol aynıñ tāze ḳulluḳ dağı bes
Közlerige sürme kūyiniñ ḳara tofrağı bes (GS: 201/G. 251-1)[58]

[O ayın yeni kulluk damgası olarak güzellere iri ben yeter; gözlerine sürme olarak mahallesinin kara toprağı yeter.]

Lāleniñ dāġı bolur çün ortada
Nėge tüşmiş ʿārıżıñ yanıda mėñ (GS: 274/G. 356-3)[59]

[Lalenin yanığı ortada iken niye iri ben yanağının kıyısına düşmüş?]

Lutfî:

Ḳara mėñ al ėñ üze ḳoymaḳ al ėmiş bildim
Temettuʿ andın alınmaġ muḥāl ėmiş bildim (LD: 134/G. 176-1)[60]

[Kara iri beni al yanak üstüne koymak hileymiş; ondan kazanç elde etmek ise olmayacak bir işmiş, anladım.]

Sekkakî:

Zülfüñ tuzaḳḳa mėñ bile ėltse nė tañ Sekkāk̄ini
Veh kim körüp taptı ḫalāṣ ol dāne birle dāmnı (MSD: 286/G. 60-7)[61]

[57] Hezec: Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün
[58] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
[59] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
[60] Müctess: Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

[Senin saçın Sekkakî'yi iri ben ile tuzağa düşürse buna şaşmamalı. O tane ile tuzağı görüp kurtuluş buldu, yazık!]

Gedaî (ö. 1495?):

Veh ne ferruḫ-pey Ḫıżırdur āb-ı ḥayvānġa yaḳīn
Ol ḳara mėñ kim tüşüptür al yañaḳıñ yanına (GD: 215/G. 203-2)[62]

[O kara iri ben, al yanağın yanına düşmüş; vay o ne ayağı uğurlu, ölümsüzlük suyuna yaklaşmış Hızır'dır!]

Şibanî:

Sėndin ayru ḳayda barsun uşbu yüzde mėñ körüp
Āh u vāveylā bu tün zülfüñ kūyindin ḳavmañız (ŞD: 140/G. 104-3)[63]

[Şu yüzdeki iri beni görüp senden ayrı nereye gitsin; onu bu gece saç(lı sevgilinin) mahallesinden kovmayın, yazıktır!]

Bâbur:

Ėñi mėñi ay u daġı yüzi sözi gül ü mül
Ḳadı revān u teni cān u ėrni mercāndur (BD: 131/G. 23-2)[64]

[Yanağı, iri beni ay, yine yüzü gül, sözü şarap; boyu ruh, teni can ve dudağı mercan.]

Kâmrân Mirza:

Yüzüñ gül-durur bel gül-i āteşīn
Mėñiñ ol gül üzre nėçük kim sipend (KD-I: 55/G. 24-3)[65]

[Yüzün güldür, hatta ateşten bir gül. İri benin o gül üstünde nasıl bir üzerlik tohumudur?]

---

[61] Recez: Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

[62] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

[63] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün. Diğer örnekler: ŞD: 189/G. 176-5, 207/G. 202-2, 238/G. 245-1, 279/G. 302-2.

[64] Müctess: Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün. Diğer örnekler: BD: 255/Kt. 298-1, 302/G. 507-1,

[65] Mütekarib: Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl

Ahmed Paşa:

Gerçi dāġ urmışdı evvel cānuma Hindū beñüñ
Geldi ḫaṭṭ-ı fitnegāruñ urdı dāġ üstine dāġ (AD: 213/142-2)[66]

[Gerçi önce Hindli/kara iri benin gönlüme dağ vurmuştu; fitneci ayva tüyün de geldi, dağ üstüne dağ vurdu.]

Sonuç

Nevayî, *Muḥākemetü'l-luġateyn* adlı eserinde Farsçada karşılığı bulunmayan 100 sözcüğü örnek verir. Bunlardan bir kısmı şiir sanatı ile ilgilidir. Şiirin temel konusu olan aşk, sevgili ve âşıkla ilişkili olarak sıpḳar-, tamşı-, yıġlamsın-, boḫsa-, iñre-, siñre-, sıḳta-, ökür-, inçkir-, hay hay yıġla-, tėlmür-, ḳımsan-, ḳızġan-, bėzen-, çökür, āh ile ısıġ dem, ḳabaġ ve mėñ sözcüklerini tanıklarıyla birlikte sıralar ve bunların her biri için "mazmun" kavramını kullanır. Buna göre Nevayî mazmunu dolaylı olarak söylenmiş, gizli mana, ibare; nükteli ve cinaslı söz olarak değil, doğrudan "anlam, kavram, mefhum" karşılığında kullanmaktadır. Nevayî'nin sıraladığı mazmunların bir kısmı Osmanlı şairi Ahmed Paşa'nın Divan'ında da yer almıştır.

[66] Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün. Diğer örnekler: AD: 157/52-3, 203/127-2, 225/162-4, 242/186-2, 246/191-12, 270/229-4, 274/235-3, 6; 286/251-4, 298/272-3, 303/277-7, 334/326-2, 348/346-5.

Kısaltmalar ve Kaynaklar

Abuşka	KAÇALİN, Mustafa S. (2011), *Niyāzî, Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar, el-Luġātu ʾn-Nevāʾiyye ve ʾl-İstişhādātu ʾl-Caġātāʾiyye,* Ankara: Türk Dil Kurumu, 1110 s. +190 yk.
AD	TARLAN, Ali Nihad (1966), *Ahmed Paşa Divanı,* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, xxi+406 s.
BD	YÜCEL, Bilal (1995), *Babür Divanı (Gramer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım),* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, xii+575 s.
BHD	TEKCAN, Münevver (2007), *Bayram Han'ın Türkçe Divanı,* İstanbul: Beşir Kitabevi, 425 s.
BV	TÜRKAY, Kaya (2002), *ʿAlī Şīr Nevāyī, Bedāyiʿuʾl-vasaṭ, Üçünçi Dīvān,* Ankara: Türk Dil Kurumu, xxxi+576 s.
ED	KÖKTEKİN, Kazım (2007), *Yusuf Emirî Divanı, Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım,* Erzurum: Fenomen, x+457+59 yk.
FK	KAYA, Önal (1996), *ʿAlī Şīr Nevāyī, Fevāyidüʾl-kiber,* Ankara: Türk Dil Kurumu, xix+743 s.
GD	ECKMANN, János (1971), *The Divān of Gadā'ī,* Indiana University Publications, iii+405 s.+64 yk.
GS	KUT, Günay (2003), *ʿAlī Şīr Nevāyī, Ġarāʾibuʾṣ-ṣıġar, İnceleme-Karşılaştırmalı Metin,* Ankara: Türk Dil Kurumu, lviii+573 s.
KD-I	ALPARSLAN, Ali-ERASLAN, Kemal (1974-1976), "Kâmrân Mirza'nın Divanı-I", *İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* XXII, 37-163.
KD-II	ALPARSLAN, Ali-ERASLAN, Kemal (1986-1993), "Kâmrân Mirza Divanı-II", *İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* XXVI, 11-78.

LD	KARAAĞAÇ, Günay (1997), *Lutfî Divanı, Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım,* Ankara: Türk Dil Kurumu, xxxix+732 s. +13 yk.
ML	ÖZÖNDER, F. Sema Barutçu (1996), *ʿAlī Şīr Nevāyī, Muḥākemetü'l-luġateyn: İki Dilin Muhakemesi,* Ankara: Türk Dil Kurumu, x+244 s.+xvi s.
MSD	ERASLAN, Kemal (1999), *Mevlana Sekkakî Divanı,* Ankara: Türk Dil Kurumu, vii+686 s.
NŞ	KARAÖRS, Metin (2006), *Ali Şir Nevayî, Nevâdirü'ş-Şebâb,* Ankara: Türk Dil Kurumu, xxiv+706 s.
SD	ASLAN, Üzeyir (2009), *Ubeydullah Han (ö. 1539) Şairi Ṣānī ve Türkçe Divanı,* Konya: Palet, xxxiii+442 s.
ŞD	KARASOY, Yakup (1998), *Şiban Han Divanı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım,* Ankara: Türk Dil Kurumu, viii+888 s.
Şeyh Süleyman	BUḤĀRĪ Şeyḫ Süleymān Efendi (1289), *Luġat-ı Çaġatāy ve Türkī-i Oṣmānī,* İstanbul: Mihran Matbaası, 320 s.

Diğer Kaynaklar

AKÜN, Ömer Faruk (1994), "Divan Edebiyatı", *DİA,* XIX, 389-427.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1984), "Mazmun", *Türk Dili,* S. 388-389, s. 198-205.

DENİZ, Sebahat (2008), "Şairlerin Gizli Dili: Mazmun", *Kültür Tarihimizde Gizli Diller ve Şifreler,* ed. E. G. Naskali, E. Şahin, İstanbul: Picus, s. 207-219.

ERDOĞAN, Kenan (1997), "Mazmun Üzerine Yazılanlar ve Divan Şiirinde Kullanılan Bazı Mazmun ve Remizlerin Niyazi-i Mısri'de Kullanılışı", *CBÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi,* S. 1, s. 270-285.

KAÇALİN, Mustafa S. (2006), *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi,* İstanbul: Kitabevi, 406 s.

KURNAZ, Cemal (1990), *Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Denemeler,* Ankara: Akçağ, 172 s.

KUTLUK, İbrahim (1997), *Beyanî Mustafa Bin Carullah, Tezkiretü'ş-şuarâ,* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 93+347 s.

MENGİ, Mine (2000), *Divan Şiiri Yazıları,* Ankara: Akçağ, 226 s.

OKAY, Orhan (1983), "Şairin Karnındaki Mana", *Yönelişler,* İstanbul, Mayıs-Haziran, 3 (23-24), s. 43-45.

PALA, İskender (1999), "Mazmunun Mazmunu", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler,* Haz. Mehmet Kalpaklı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 399-402.

UÇAR, Şahin (1993), "Mana ve Mazmun", *Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı,* (ayrı basım) 31 s.

View publication stats